

Osudy členů NHPM v roce 1945: konce a nové začátky

9.12.2025 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Na nedávné mezinárodní konferenci Rok 1945 v mezinárodním kontextu přednesla Blanka Zubáková, historička Ústavu pro studium totalitních režimů, příspěvek věnovaný osudům členů Národního hnutí pracující mládeže (NHPM) po konci druhé světové války. Přinášíme s ní rozhovor, ve kterém přibližuje složitou situaci mladých lidí za protektorátu a jejich volby a životní trajektorie v roce 1945.

Kdo vlastně byli členové Národního hnutí pracující mládeže a jakou roli hráli v období války?

NHPM představovalo organizaci spojující zejména mladé lidi. NHPM vzniklo za druhé republiky a spojením sociálnědemokratické mládeže, komunistického Svazu mladých a pražské župy národně socialistické mládeže. Ačkoliv jeho složení odráželo ideovou různorodost hnutí, v zásadě se jednotně zaměřovalo na hájení sociálních zájmů dělnické mládeže a prosazování demokratických hodnot. Tyto idee hnutí zůstaly i po 15. březnu 1939, kdy přešlo do ilegality.

S přechodem do ilegality byl v hnutí patrný i výraznější vliv komunistických mládežníků, což se odrazilo i v ideovém programu NHPM. Když jsem zmínila, že hnutí mělo pestrou členskou základnu, stejně tak tomu bylo i s jeho vlastní činností – od psaní protinacistických hesel, přes účast na protestních akcích až po drobné sabotáže. Na Ostravsku také členové pomáhali ilegálním pracovníkům s přechodem za hranice. Nejvíce aktivity však NHPM vyvíjelo v oblasti ilegálního tisku (od letáků až po časopisy). To bylo nesmírně důležité, protože v nových podmínkách uniformované protektorátní žurnalistiky, která se stala nástrojem německé propagandy, sehrály letáky a ilegální časopisy vydávané a distribuované odbojovým hnutím, ostatně jakož i samotnými členy NHPM, klíčovou roli při informování veřejnosti o politické situaci. Ve svém projektu mapuji nejen celkové fungování této odbojové skupiny, hledám informace i regionálních skupinách, ale především studuji konkrétní lidské příběhy, které nekončí popisem jejich odbojové práce nebo jejich zatčením a odsouzením. Je zajímavé třeba sledovat, jak se jejich ideové vnímání v průběhu války a zejména na jejím konci posouvá, jak se jejich životy změnily a jak reagovali na nové politické a společenské podmínky, či jak je i třeba i sami ovlivnili.

Co se s nimi stalo po osvobození?

Osudy členů NHPM byly velmi rozmanité, takže na to není jednoduchá paušální odpověď. Někteří čelili trestnímu stíhání nebo restrikcím během okupace a osvobození se ani nedožili. Takový zajímavý případ byli například manželé Kočovi. Oba byli za činnost pro NHPM a ilegální KSČ odsouzeni, i když k nižším trestům. Když ale mělo dojít k jejich propuštění, museli podepsat „ochrannou vazbu“. Anežka byla židovského původu a místo propuštění byla transportována do Osvětimi, kde na podzim 1942 zemřela. Za další čtyři měsíce zde v plynové komoře zahynul i její manžel Miloslav.

Ačkoliv činnost a existence NHPM skončila na jaře 1940, osudy jeho členů, ať již dopadených a odsouzených nebo i těch, kterým se povedlo gestapu uniknout, pokračovaly dál. Ti, co ušli zatčení často hledali další spojení na jiné odbojové skupiny a mnozí pokračovali v ilegální práci. Někteří se připojovali do skupin koordinovaných KSČ. Připomenout můžeme například i činnost *Revoluční organizace mládeže* založené na jaře 1940 nebo aktivity okolo komunistického časopisu *Předvoj*. Jiní využili svých spojení na *Petiční výbor věrni zůstaneme* (PVVZ), YMCU apod. Byli tací, kteří si odpykali svůj trest a po propuštění z vězení se vrátili do vlasti a opět se zapojili do odbojové činnosti.

Jiní, a nebylo jich málo, se dočkali osvobození ve vězení jako například Jiří Hájek ve Waldheimu, či v koncentračním táboře jako Josef Kolečko nebo Miloslav Moulis, které osvobození v květnu 1945 zastihlo v Buchenwaldu. Studovat jejich vzpomínky na návrat domů v roce 1945 je zajímavé studovat. Pro většinu z těchto příchozích bylo typické názorové vychýlení se doleva se kterým se integrovali do poválečného života. Někteří aktivněji, jiné méně.

„Důležité bylo zachytit nejen fakta a statistiky, ale i lidský rozměr těchto příběhů.“

Jak jste při výzkumu postupovala?

Kombinovala jsem archivní dokumenty, soudní a policejní spisy protektorátní, ale také poválečné vyšetřovací materiály či osvědčení o odboji, osobní dopisy, vzpomínky i dobová periodika. Díky tomu bylo možné rekonstruovat životní trajektorie jednotlivých členů – od aktivit v NHPM až po poválečnou integraci či izolaci. Důležité bylo zachytit nejen fakta a statistiky, ale i lidský rozměr těchto příběhů.

Do jaké míry ovlivnily poválečné politické změny možnost členů NHPM začít nový život?

Poválečné politické změny výrazně ovlivnily možnosti jednotlivců. Nová státní správa a obnovené soudnictví nastavily rámce pro vyšetřování a trestání spolupracovníků, ale zároveň nabízely cestu k rehabilitaci a zapojení do poválečné společnosti těm, kteří se chtěli aktivně zapojit do budování nového státu. Pak záleželo a osobní iniciativě a schopnosti přizpůsobit se novému politickému prostředí.

Existují nějaké konkrétní příběhy jednotlivců, které ilustrují složitost přechodu z válkou poznamenané mládeži do poválečné společnosti?

Ano, vlastně každý příběh je jedinečný a zajímavý. Pokud mám být konkrétní, tak můžu zmínit například Jaroslava Putíka, jehož příběh je ukázkou člověka, který z ilegální levicové mládeže plynule vstoupil do struktur nového státu, ale v literatuře zároveň bolestně reflektoval, že „vítězná“ generace zůstala zatížená zkušeností koncentračních táborů i kompromisy poválečné politiky. Dále třeba Miloslav Moulis, který zosobňuje přechod od „bojovné“ studentské mládeže k roli profesionálního vypravěče a spolutvůrce paměti odboje. Válka mu otevřela dveře k novinářské a historické kariéře, ale zároveň ho celoživotně určovala jako přeživšího. Příběhy Odon Závodského nebo třeba i Jiřího Hájka ukazují, jak se z perzekvovaného mladého ilegálního aktivisty – komunisty a sociálního demokrata – po válce resp. po roce 1948 stává loajální funkcionář režimu, který je však po roce 1968 znovu odstaven. J. Hájek se následně dokonce stal i mluvčím Charty 77. Dá se říci, že válečná legitimita mladé generace odbojářů byla poválečným kapitálem – ale jen do chvíle, kdy se jejich postoje rozešly s linií strany. Dále třeba Blažej Vilím dokumentuje jinou variantu osudu „generace mládežníků“: z vězně nacismu se stává klíčovým sociálním demokratem, který po převratu 1948 skončil v exilu – mimo hlavní proud oficiální paměti, již v Československu psali především komunisté. Jenom na tomto malém vzorku můžeme vidět, jak různorodé byly poválečné osudy bývalých členů NHPM. A ještě možná zmíním, že i v případě NHPM nemusíme mluvit pouze o hrdinech. Případ Františka Šmída nám ukazuje, jak bylo možné se z odbojáře a člena NHPM bylo možné stát konfidentem Gestapa – dnes až ikonickým, dalo by se říci. Ačkoliv Šmíd se poválečného „přechodu“ do společnosti nedočkal, protože byl partyzány zastřelen v únoru 1945, jeho případ je důležitý pro pochopení toho, že i část někdejší levicové mládeže skončila na tzv. opačné straně barikády a po válce vstoupila do dějin skrze retribuci a paměť zrádců.

Co si přejete, aby si posluchači z vašeho příspěvku odnesli?

Historie není jen o „dobrých“ a „špatných“. Je o konkrétních lidech, jejich volbách a životních situacích. Konce jedné éry často znamenají začátky nové. Osudy členů NHPM ukazují složitost přechodu mezi totalitou a poválečnou obnovou společnosti. Tyto nuance nám pomáhají lépe chápat historické souvislosti a připomínají, že lidské volby mají dlouhodobé důsledky.

Čemu se aktuálně věnujete, na čem právě pracujete?

Aktuálně píši několik dílčích studií právě k tématu NHPM, stále pokračuji v archivním výzkumu a za dva roky bych chtěla mít v ruce monografii věnující se levicové aktivistické mládeži za protektorátu. Ráda se ale třeba na přednáškách vracím i k minulým tématům, kterým jsem se věnovala – ženám v protektorátní společnosti, kultuře, divadlu a filmu v tomto období.

AUTOR: PETRA JUNGWIRTHOVÁ

FOTO: ÚSTR / JINDŘICH MYNAŘÍK

<https://www.ustrcr.cz/osudy-clenu-nhpm-v-roce-1945-konce-a-nove-zacatky>